

**Авторське право педагогічних працівників професійно-технічних
навчальних закладів**

У статті розглянуто суб'єкт та об'єкт авторського права у професійно-технічній освіті. Розкрито специфіку подільного і неподільного співавторства педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів на навчально-методичну продукцію.

Ключові слова: авторське право, навчально-методична продукція, об'єкт, суб'єкт, співавторство, педагогічні працівники ПТНЗ.

В статье рассмотрены субъект и объект авторского права в профессионально-техническом образовании. Раскрыта специфика делимого и неделимого соавторства педагогических работников профессионально-технических учебных заведений на учебно-методическую продукцию.

Ключевые слова: авторское право, учебно-методическая продукция, объект, субъект, соавторство, педагогические работники ПТУЗ.

The paper considers subject and object of copyright in professional education. The specific fissile undivided co-authorship and teaching staff of vocational schools on educational and methodical products.

Keywords: copyright, educational products, objects, subjects, co-authorship, teaching staff of vocational schools.

Реалізація компетентнісної парадигми професійно-технічної освіти (ПТО) пов'язується із розвитком у педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) правової компетентності. Йдеться про підвищення рівня їхньої обізнаності щодо специфіки авторського права, особливостей подільного та неподільного співавторства. У цьому контексті актуалізується

необхідність визначення суб'єктної та об'єктної складових авторського права педагогічних працівників ПТНЗ.

Проблемі захисту авторського та суміжних прав присвячені роботи Б.М. Асфандіарова [1], С.Г. Гордієнка [2], С.В. Бондаренка [3], М.Я. Мельникова [4], І.О. Мікульонок [5], О.О. Штефана [6] та ін. Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання авторського права у ПТО.

Захист авторських прав громадян України, їхніх моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами творчої діяльності: літературної, художньої та, зокрема, педагогічної, регламентується ст. 54 Конституції України [7], а також Законом України «Про авторське право і суміжні права» [8]. Таким чином, педагогічні працівники ПТНЗ вільні здійснювати творчу діяльність у передбачених вітчизняним законодавством межах.

На основі закладених у Конституції України положеннях про свободи й гарантії творчої діяльності, можна сформулювати зміст авторського права як сукупності суб'єктивних прав особи (педагогічних працівників) на результат творчої діяльності, що виникають у процесі професійної діяльності (створення навчально-методичної продукції) та належать автору (співавторам), або його (їх) правонаступникам.

Однією з умов авторства є авторське свідоцтво, що видається для підтвердження авторства. Однак це не завжди необхідно, адже законодавство України передбачає «презумпцію авторства», згідно з якою автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом, як автор на оригіналі або примірнику твору.

Науковий інтерес становить сучасне трактування авторського права, зокрема, з об'єктивної та суб'єктивної сторін. Так, об'єктивне розуміння полягає в сукупності у законодавстві України правових норм щодо регулювання відносин, пов'язаних зі створенням, використанням, захистом об'єктів авторського права. Натомість суб'єктивне розуміння спрямовується на визначення прав, які належать автору (педагогічним працівникам), пов'язаних

зі створенням і використанням об'єкта авторського права, що в даному разі, є творчою навчально-методичною продукцією.

Використовуючи загальнонауковий підхід, можна стверджувати, що автором твору науки і мистецтва переважно є одна особа (суб'єкт). Про це говориться у ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [8]. Зокрема, що первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору. Це положення застосовується також у разі опублікування твору під псевдонімом, який ідентифікує автора (суб'єкта).

Отже, суб'єктами авторського права в ПТО є педагогічні працівники (фізичні особи) ПТНЗ, зокрема, викладачі, майстри виробничого навчання, методисти та інші учасники навчально-виховного процесу, в ході якого створюється й використовується навчально-методична продукція. Тобто, це особи, яким належать особисті немайнові та\або майнові права інтелектуальної власності на навчально-методичну продукцію.

Суб'єктами авторського права можуть бути і юридичні особи (ПТНЗ) як публічного, так і приватного права, які набули права на твір науки, мистецтва тощо у процесі договірних відносин або відповідно до закону. Ґрунтуючись на цьому положенні можна зрозуміти, що авторське право на твір набуває не ПТНЗ, а держава у вигляді представленої установи (похідного суб'єкта прав).

Окрему увагу необхідно приділити навчально-методичній продукції, створеній у співавторстві, головною ознакою якого у ПТО є спільна праця двох чи більше педагогічних працівників ПТНЗ, заснована на творчому характері. Якщо навчально-методична продукція створена двома та більше педагогічними працівниками ПТНЗ, то авторське право виникає і належить їм усім. Адже, згідно з ст. 436 Цивільного кодексу України та ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права», творча продукція належить співавторам незалежно від того, чи є вона подільною чи неподільною.

Розкриваючи специфіку подільного співавторства, вкажемо на те, що навчально-методична продукція komponується педагогічними працівниками ПТНЗ з частин, створених різними авторами. Такі частини є самостійними і

вони можуть бути використані відокремлено від основного начальнометодичного твору, як самостійний педагогічний продукт.

Педагогічні працівники, які є суб'єктами такого співавторства мають право на використання твору за власним бажанням. Однак у випадку надання іншим особам права на використання створеної ними навчально-методичної продукції, це потребує погодження з кожним із співавторів. Зауважимо, що у такому випадку педагогічні працівники ПТНЗ мають право на отримання за це винагороди.

Особливостями подільного співавторства є те, що воно спрямоване на надання педагогічним працівникам ПТНЗ можливостей використання особистих творчих навчально-методичних продуктів на власний розсуд. Під подільним співавторством прийнято розуміти об'єднання педагогічних працівників ПТНЗ для створення навчально-методичної продукції, в ході чого кожна частина має самостійне значення і може бути використана без додаткового розумового навантаження. Зазначимо, що під час створення навчально-методичної продукції в подільному співавторстві автор твору може відмовити іншим особам у дозволі на використання або зміну твору. Однак така дія неможлива у разі попередньої домовленості сторін (педагогічних працівників) про заборону таких дій. Відповідно до положень вітчизняного законодавства, не визнається співавторством допомога технічного, організаційного та фінансового характеру.

На відміну від подільного співавторства, неподільне характеризується тим, що створена навчально-методична продукція є цільний продуктом, який втрачає своє змістове та розумове навантаження у разі від'єднання частини твору. Так, до неподільного співавторства належить діяльність педагогічних працівників ПТНЗ, які виконують науково-дослідну, методичну, навчальну та ін. види робіт у співавторстві з його початку і до кінця, або у випадку, коли частини, створені нарізно педагогічними працівниками (авторами) і поодиноці не мають самостійного значення.

Важливим моментом у неподільному співавторстві є те, що жоден із співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на використання або зміну твору.

Окрему увагу необхідно приділити співобітництву, яке відрізняється від співавторства тим, що педагогічні працівники ПТНЗ (автори) беруть участь у створенні колективної праці за завданням певної юридичної особи. Таким чином, колективна праця не є єдиним цілим. Авторське право на колективний твір належить юридичній особі.

Виключне право на використання твору належить особі, з якою автор перебуває у трудових відносинах (роботодавцю), якщо інше не передбачено договором [9, с. 549]. У цьому контексті актуальним вбачається обґрунтування особистих немайнових прав педагогічних працівників ПТНЗ: право на визнання людини творцем об'єкта авторського права; право перешкоджати будь-якому посяганню на своє авторське право, здатному завдати шкоду честі чи репутації автора; право вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо; право забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору; право обирати псевдонім у зв'язку з використанням твору; право на недоторканність твору [10].

Особисті немайнові права належать і можуть бути здійснені тільки особою (педагогічним працівником), яка створила навчальний або методичний продукт. Ці права є невідчужуваними, тобто не можуть передаватися іншим особам. Натомість майновими правами педагогічних працівників ПТНЗ є: право на використання твору; виключне право дозволяти використання твору; право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти таке використання; право на відтворення твору [11, с. 407].

Майнові права можуть бути різноманітними, залежно від особливостей самого навчального або методичного продуктів та способів їх використання у навчально-виробничому й виховному процесі. Зокрема, педагогічним працівникам ПТНЗ належать такі майнові права: право опублікування, право на

відтворення, право на публічне сповіщення, право на переклад, право на розповсюдження твору тощо.

За цих умов педагогічним працівникам ПТНЗ необхідно звернути увагу на положення про невичерпність об'єктів авторського права. Під ним розуміється можливість законодавця постійно поновлювати перелік об'єктів інтелектуальної власності. Це є позитивним показником розвитку суспільства в інформаційно-телекомунікаційну епоху.

До об'єктів авторського права, відповідно до ст. 433 Цивільного кодексу України, належать: літературні та художні твори, зокрема: романи, поеми, статті та інші письмові твори; лекції, промови, проповіді та інші усні твори; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори; музичні твори (з текстом або без тексту); аудіовізуальні твори; твори живопису, архітектури, скульптури та графіки; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки; переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів; збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їхніх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності; інші твори [10].

Об'єктом авторського права є твір, однак у законодавстві відсутнє трактування твору. Тому, виходячи з формальної логіки можна припустити, що «твір» – це результат творчої діяльності педагогічних працівників ПТНЗ, в ході чого створюється навчальна-методична продукція.

Зазначимо, що об'єктові авторського права (навчальна або методична продукція) не потрібно відповідати якимось встановленим рамкам, формальностям аби охоронятися авторським правом. Це пояснюється тим, що охорона авторських прав здійснюється незалежно від завершеності, форми чи способу вияву твору. Головним критерієм твору є творчий характер його створення.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що суб`єктом авторського права в ПТО є педагогічні працівники ПТНЗ, зокрема, викладачі, майстри виробничого навчання, методисти та інші учасники навчально-виробничого і виховного процесу, в ході якого створюється й використовується навчально-методична продукція. У ході дослідження встановлено, що, окрім фізичних осіб (авторів творів науки, літератури, мистецтва), суб`єктами авторського права можуть бути і юридичні особи (ПТНЗ), що набули права на об`єкт авторського права (твір) у процесі договірних відносин або відповідно до закону.

Список використаної літератури

1. Асфандіаров Б.М. Авторское право в образовании / Б.М. Асфандіаров // Профессиональное образование. Столица. – М.: 2014. – №5. – С. 15–32
2. Гордієнко С.Г. Пізнання сфери захисту інтелектуальної власності в Україні: методологічні проблеми / Сергій Георгійович Гордієнко//. – Київ : Скіф : КНТ, 2008. – 138 с.
3. Бондаренко С.В. Авторське право та суміжні права / С.В. Бондаренко// – К.: Ін - т інтел. власності і права, 2008. – 288 с.
4. Мельников М.Я. Форма і зміст твору в авторському праві / Михаил Яковлевич Мельников // Право України. – 2004. – № 12. – С. 64 – 66
5. Мікульонок І. О. Основи інтелектуальної власності: Нов.. посіб. – К.: ІВЦ «Видавництво Політехніка», Ліра. – К, 2005. – 232 с.
6. Штефан О.О. Поняття об`єкту авторського права та критерій його охороноздатності / О.О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2006. – № 6. – С. 3–8
7. Конституція України : [прийнята на п`ятій сесії Верховної Ради України № 254 к/96-ВР 28 черв. 1996 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141. – Зі змінами ; тлумачення від 12 черв. 2013 р.

8. Про авторське право і суміжні права від 23.12.1993 № 3792-ХІІ [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>

9. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. - 2-е вид., допов. і перероб. - К.: Юрінком Інтер, 2005. - Кн. 1. – 736 с.

10. Цивільний кодекс України : за станом на 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 56. – Зі змінами ; ост. ред. 11 серп. 2013 р.

11. Цивільне право України: Загальна частина / За редакцією професорів І.А. Бірюкова і Ю.А. Заїки. – К.: Алерта, 2014. – 510 с.